

המקובלים בפרובאנס ובגירונה

פירוש התורה לר' מנחם רקנאטי: החסיד ר' יצחק בן הרב ז"ל שהיה נגלה לו אליהו ז"ל כי נגלה לרבי דוד אב ב"ד ולמד לו חכמת הקבלה ומסרה לבנו הראב"ד וגם לו נגלה והוא מסרה לבנו ר' יצחק סגי נהור שלא ראה מעולם והוא מסרה לב' תלמידיו הא' ר' עזרא שפירש שיר השירים והאחד ר' עזריאל ואחריהן נמשכה להרמב"ן ז"ל.

בראשית א כו-כח: וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים נַעֲשֶׂה אָדָם בְּצַלְמֵנוּ כְּדְמוּתֵנוּ וְיִרְדּוּ בְדִגְתַּי הַיָּם וּבְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּבְבְהֵמָה וּבְכָל-הָאָרֶץ וּבְכָל-הַרְמֵשׁ עַל-הָאָרֶץ: וַיִּבְרָא אֱלֹהִים אֶת-הָאָדָם בְּצַלְמוֹ בְּצֶלֶם אֱלֹהִים בָּרָא אֹתוֹ זָכָר וּנְקֵבָה בָּרָא אֹתָם: וַיְבָרֶךְ אֹתָם אֱלֹהִים וַיֹּאמֶר לָהֶם אֱלֹהִים פְּרוּ וּרְבוּ וּמְלֵאוּ אֶת-הָאָרֶץ וְכִבְשׁוּהָ וְיִרְדּוּ בְדִגְתַּי הַיָּם וּבְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּבְכָל-חַיַּי הַרְמֵשׂ עַל-הָאָרֶץ:

בראשית ב יח-כה: וַיֹּאמֶר יְהוָה אֱלֹהִים לֹא-טוֹב הָיִיתָ הָאָדָם לְבִדּוֹ אַעֲשֶׂה-לוֹ עֵזֶר כְּנֶגְדּוֹ: יֵט וַיִּצַּר יְהוָה אֱלֹהִים מִן-הָאֲדָמָה כָּל-חַיַּי הַשָּׂדֶה וְאֵת כָּל-עוֹף הַשָּׁמַיִם וַיָּבֵא אֶל-הָאָדָם לְרֵאוֹת מַה-יִּקְרָא-לוֹ וְכָל אֲשֶׁר יִקְרָא-לוֹ הָאָדָם נֶפֶשׁ חַיָּה הוּא שְׁמוֹ: [שלישין] כ וַיִּקְרָא הָאָדָם שְׁמוֹת לְכָל-הַבְּהֵמָה וְלְעוֹף הַשָּׁמַיִם וְלִכְלַל חַיַּי הַשָּׂדֶה וּלְאָדָם לֹא-מָצָא עֵזֶר כְּנֶגְדּוֹ: כֹּא נִפְּלָ יְהוָה אֱלֹהִים | תְּרַדְמָה עַל-הָאָדָם וַיִּישָׁן וַיִּקַּח אֶחָת מִצִּלְעוֹתָיו וַיִּסְגַּר בָּשָׂר תַּחְתָּנָה: כִּב וַיִּבֶן יְהוָה אֱלֹהִים | אֶת-הַצֶּלַע אֲשֶׁר-לָקַח מִן-הָאָדָם לְאִשָּׁה וַיִּבְאֶה אֶל-הָאָדָם: כִּג וַיֹּאמֶר הָאָדָם זֹאת הִפְעַם עָצַם מְעַצְמִי וּבָשָׂר מִבְּשָׂרִי לְזֹאת יִקְרָא אִשָּׁה כִּי מֵאִישׁ לִקְחָהּ-זֹאת: כֹּד עַל-כֵּן יַעֲזֹב אִישׁ אֶת-אָבִיו וְאֶת-אִמּוֹ וְדָבַק בְּאִשְׁתּוֹ וְהָיוּ לְבָשָׂר אֶחָד: כֵּה נִיְהִי שְׁנֵיהֶם עַרְוִים הָאָדָם וְאִשְׁתּוֹ וְלֹא יִתְבָּשְׂשׁוּ:

בראשית רבה, מהדורת אלבק, א, עמ' 54-55: ויאמר אלהים נעשה אדם וגו'... אמר ר' ירמיה בן אלעזר בשעה שברא הקב"ה את אדם הראשון אנדרוגינס בראו שני זכר ונקבה בראם (בר' ה ב), אמר ר' שמואל בר נחמן בשעה שברא הקב"ה אדם הראשון דיפרוסופון [=דו פרצופין] בראו וניסרו ועשאו גביים לכאן וגביים לכאן, מתיבין ליה והא כת' ויקח אחת מצלעותיו (שם ב א), אמר להם מן סטרוי היך מה דאת אמר ולצלע המשכן וגו' (שמ' כב כ)...

דו פרצופין, ראב"ד: ויברא אלהים את האדם בצלמו באמצעות צלמו שהוא השכל הנפרד בצלם א' ברא אותו המציאו בצורה שכלית עליונה. פי' הראב"ד טעם בריאת דו-פרצופין כי לכך נבראו אדם וחווה דו פרצופין כדי שתהיה אשה נשמעת לבעל וכי חייה תלוין בו ושלא ילכו זה לדרכו וזה לדרכה אלא שיהיה ביניהם קירוב ואחזה לא יתפרדו ואז יהיה שלום ביניהם ובארמונתם שלוה וגם כן בפועלי האמת שפעולתם אמת. טעם הפרצופין מורה לשני ענינים הא' כי ידוע הוא שנאצלו שני הפכים האחד דין גמור וחבירו רחמים גמורים ואם לא נאצלו דו פרצופין ויהיה כל אחד פועל כפי מדתו יראה כשתי רשויות ויפעל כל אחד בלי חבור חבירו ובלי סיוע שלו אבל עתה שנבראו דו פרצופין כל פעולתם ביחד בשוה וביחוד גמור ואין ביניהם פירוד. ועוד כי לולי שנבראו דו פרצופין לא יעשה מהם יחוד גמור ולא יתעלה מדת הדין ברחמים ולא מדת הרחמים בדין אבל עכשיו שנבראו דו פרצופין כל אחד ואחד מתקרב ומתייחד בחבירו וכסף ומתאוה להתכבד בחבירו להיות המשכן אחד. וראיה לזה שתמצא השמות מורים על אחד לחבירו כי תמצא שיד הא מורה על מדת הדין ואלהים על מדת רחמים כמו ויי המטיר על סדום ועל עמורה המטיר (כתב היד: הנהיר) ה' ובא לו ממדה למדה. זהו הטעם בקיצור דוק ותשכח ע"כ.

מספר הייחוד לר' אשר בן דוד: מניין שהקב"ה מניח תפילין? לשון הרב הגדול ר' אברהם בר דוד זקני: על שר הפנים (ר"ל מטטורן) קאמר ששמו כשם רבו. ויש בו כח עליון והוא שנראה לו למשה והוא שנראה ליחזקאל במראה אדם מלמעלה והוא שנראה לנביאים, אבל עילת העילות לא נראה לשום אדם לא בימין ולא בשמאל לא בפנים ולא באחור, וזה סוד במעשה בראשית: כל היודע שיעורו של יוצר בראשית מוכטח לו וכו', ועל זה נאמר 'עשה אדם בצלמנו'.

קבלות הראב"ד ור' יעקב הנזיר:

קבלת הר"ר אברהם ז"ל: ג' ראשונות וג' אחרונות לעלה שבעלות ואמצעיות ליוצר בראשית.

קבלת ר' יעקב הנזיר ז"ל: שלש ראשונות ושלש אחרונות לבינה ואמצעיות כיום לתפארת בלילה לבינה כלם.

איגרת ר' יצחק סגי נהור: הדר זקנים ותפארת בחורים רבותי ורעי אוהבי המשכילים החכמים הנבונים ר' יונה ור' משה יראי אלהים אנשי אמת עושי צדקה בשר אמת. יודע לכם כי ראיתי אגרותיכם ולקחתי מהם חמשה נקבות גם שני זכרים וסימן לדבר משה זכה בעצמות יוסף. ואני לא בעמל ולא במדרש עמדתי ולא דברתי עד הנה כי אם מרוב פחדתי ויראתי על אשר ראיתי חכמים ונבונים וחסידים שאריכו בלשונם ופשטו ידיהם לכתוב גדולות ונוראות בספריהם ובאגרותיהם. והדבר הנכתב אין לו ארון כי פעמים רבות יאבד או ימותו בעליו ויגיעו הספרים לידי פתאים ומלעיגים ונמצא שם שמים מתחלל. וכן הגיע אליהם ואני עמהם בחיים. והזהרתי עליהם פעמים רבות ואחרי הפרדי מהם באה תקלה על ידיהם. ואנכי לא כן הרגלתי, כי אבותי היו אצילי הארץ ומרביצי תורה ברכים, ולא יצא דבר מפייהם, ומתנהגים עמהם כאשר בני אדם שאין בקיאין בחכמה. וראיתי מהם ולקחתי מוסר.

וגם שמעתי מהארצות אשר סביבותיכם ומאנשי עיר בורגוש שהם מדברים בגלוי בשוקים וברחובות כמבוהלים וכמבולבלים ומתוך דבריהם נכר שסר לכם מן העליונה וקוצצים בנטיעות והדברים מיוחדים כשלהבת קשורה בגחלת שאדון יחיד ואין לו שני ולפני אחד מה אתה סופר פי' לפני אחד הוא השם הגדול המיוחד בכל עשר ולא אוכל להאריך בכתב על אשר שאלתם [.....]

כי אני הוא המדבר אליכם יצחק בן הרב ר' אברהם זק"ל גמול חסדכם וכתבתי אליכם לפי עניות דעתי וידעתי כי דעתכם רחבה מדעתי ואיניני מכיר בעצת שמים לזוז עכשיו ממקומו לבוא אליכם אך אם יבוא עדיכם ר' אשר בן אדוני אחי החכם ר' דוד ז"ל כל עצה אשר ייעץ אתכם כן תעשו כי אתן דברי בפיו להגיד לכם את רצוני כאשר חפצתי בכני אדם וגם הוא ידע וראה עניני והתנהגותי עם חברי מיום היותי ועד היום והתענגו על ה' ויתן לכם משאלות לבככם אמן ואמן.

ספר היחוד לר' אשר בן דוד: ... ועל התלמידים שלמדו לפנייהם והמקובלים מפיהם הוציאו כמה רבות דעות עליהם שלא היו בהם וכמעט קט שפשטו ידיהם במלמדיהם. ואפשר שגם הם גרמו לעצמם מפני שלא דקדקו בלשונם הן בכתב ידם הן בדברים בפני כל אדם. ואע"פ שרצויה כונתם ערלה שפתם ודחוייה חכמתם שאין להם כח לדבר או לכתוב בידם למשכיל די ספק ולפתי די מחסורו אשר יחסר לו, כדי שלא יטעה זה או זה בדברים שיש להם פנים מזה ומזה. ובסתום שלא במקומותם דבריהם או בפרשם יותר מדאי במקום הראוי להעלים סודותיהם הראוים ספריהם או השומעים מפיהם לא הביט דעתם וכשלו במזמזומם ודמו בלבותם שהם מאמינים בשתי רשויות והם בעיניהם ככופרים בדת תושיות ושהם מגשימים בעלת העלות להתהפך בתחבולות. וכל אשר יזמו עליהם דברו עליהם ואמרו שהם משימים דבור בינם לבין קונם. ואע"פ שאותם התלמידים שמשו כל צרכם מידם היתה זאת להם תחת גאונם אשר לא עצרו במלים אף כי לדרוש ברכים. ויש מהם שלא שמשו כל צרכם ולא אכלו כל צרכם די ספקם והם לא ידעו את ה' ואת מעשה ידיו לא השכילו וילכו ויהבלו ויעפילו לעלות בסלם אל גרם המעלות והעליונות ואפי' במדרגות התחתונות לא עלו ולא השיגו. ועליהם פוערו פיהם רבים וילעגו.

פירוש האגדות לר' עזריאל: והמתפלל צריך שיראה עצמו כאלו הוא מדבר עמו ומלמדו ומנהיגו והוא מקבל דבריו באימה וביראה וברתת ובזיע, ויחשוב כי כל הדברי' שהוא מלמד לאנוש אין להם סוף. אך המחשבה מתפשטת ועולה עד מקום מוצאה וכשמגיעת שם היא נפסקת ואין יכולה לעלות עוד. עוד <ע"ד> המשל בזה מעין המים היוצא מן המקור אם תעשה תחתיו חפירה [לבל] יתפשטו המים הנה והנה יעלו המים עד מקום המקור ולא יותר, וכן המחשבה אינה מתעלה יותר ממוצאה. וכל ההורס לחשוב בדבר שאין יכולת במחשבה להתפשט ולעלות אינו נמלט מאחד משני דברי', מרוב כפיית המחשבה שהוא כופה להשיג ולהדביק כמה שאינה יכולה להשיג תעלה נפשו ותנתק ותשוב לשרשה או יתבלבל דעתו ושכלו. וזהו שכתו' אל תתחכם יותר למה תשומם, פי' תשומם לשון שממה כלומ' יהרס בנין הגוף, ואמר אל תרשע הרבה ועל זה למדו במופלא ממך אל תדרוש ובמכוסה ממך אל תחקור. ועל כן החסידי' הראשוני' היו מעלין מחשבתם עד מקום מוצאה והיו מזכירין המצות והדברים, ומתוך ההזכרה והמחשבה הדבקה ביותר היו הדברי' מתברכי' ומתוספים ומתקבלים מאפיסת המחשבה כאדם הפותח ברכת מים ומתפשטת אילך ואילך, כי המחשבה הדבקה היא המקור והברכה והמבוע אשר לא יפסק. ולכך המדביק המחשבה בהרהור רע הוא נענש מפני ההרהור והרהורי עבירה קשים מעבירה, וכן הרהורי מצוה טובים מן המצוה. ועל זה אמ' בן עזאי היה יושב ושונה והאש מלהטת סביבותיו. בא אצלו ר' עקיבה, אמ' לו בן עזאי מה היום מימים, א"ל שמעתי עליך שאתה יושב ושונה והאש מלהטת סביבותיך אמרתי בחדרי המרכבה ירדת, א"ל והלא דברי תורה נמשלו לאש שני' הלא כה דברי כאש נאם יי', א"ל אני יושב ושונה והדברים יורדין ושמחין לפני. מפני שהיה יושב ושונה ומדביק המחשבה למעלה היו חקוקים בלבו הדברים הנוראי' ומתוך האצילות ההיא ודבקות המחשבה ההיא היו הדברי' מתוספים ומתרכים ומתוך השמחה היו נגלים לו. וכענין זה היתה המשכת הנבואה שהיה הנביא מתבודד לו ומכיון לבו ומדביק מחשבתו למעלה, וכפי דבקות הנבואה היה הנביא צופה ויודע מה שעתיד להיות. והיו הנביאים חלוקי' במעלתם בידיעתם ובדבקותם והיו אומ' הדברי' כאלו הם מקבלי' אותם ממעל וכאלו הם אחוזים בדבור כדגים הנאחזים בחכה. וכבר ידעת כמה היה בלעם שונא את ישראל ומתאוה לקלל ולא היה יכול לדבר כי אם דברי רוח הקדש הנטועים בפיו ובלשונו כדכת' אותו אשמור לדבר, וכן נביאי ישראל אמ' ואמרתי לא אזכרנו ולא אדבר עוד בשמו והיה בלבי כאש בוערת עצור בעצמותי וגו'. ולכך אין חסר ויתר בכל דבריהם והכל נאמ' בהכרח, ואם אין דעתנו משגת להבין על זה אמ' דוד ע"ה גל עיני ואביטה נפלאות מתורתך. ובפסוק שאין דעתנו משגת לפרשו לעולם אין להוציא מקרא מידי פשוטו ואין לפרשו בעקמימות, וכן הוא אומ' כלם נכוחים למבין וישרים למוצאי דעת, ואומ' בצדק כל אמרי פי אין בהם נפתל ועקש. ושאינו יודע לקיים הדברים כמו שהם גורע ומוסיף ומשנה ומחליף ולא ישיג לדעת פשט הדבר למה נאמ' באותו הדרך ולא בדרך אחרת.